

**XALQ OG'ZAKI IJODI XALQ PEDAGOGIKASINING MUHIM
MANBAI SIFATIDA**

p.f.n. Umarova Malika Xisabidinovna

“Pedagogika” kafedrası dotsenti.,

“Pedagogika va psixologiya” fakulteti

3-kurs talabasi **G'oyibova Pokiza Rustam qizi**

Nizomiy nomidagi TDPU

Tayanch soʻzlar: Markaziy Osiyo xalqlari, xalq pedagogikasi, etnik xususiyatlar, pedagogik g'oya, ma'naviy-madaniyat, ijtimoiy hayot, oila tarbiyasi, milliy qadriyatlar, milliy tarix, urf-odatlar, ta'lim-tarbiya ilg'or g'oya tajribalar.

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo'lg'usi pedagoglarni tayyorlashda xalq pedagogikasining ta'lim-tarbiyaga oid asosiy manbalar bilan tanishtirish, ulardan pedagogik faoliyatda samarali foydalanishga zamin tayyorlaydigan bilim, ko'nikma va malakalarni egallashga e'tiborni qaratish juda muhimligi. Xalq pedagogikasining muhim yo'nalishi milliy tarbiyani amalga oshirishdir, muhim xususiyatlaridan biri esa millatga xos bo'lgan xususiyatlarning saqlanishini ta'minlash haqida bayon etiladi.

Опорные слова: Народы Центральной Азии, народная педагогика, этнические особенности, педагогическая идея, духовная культура, общественная жизнь, семейное воспитание, национальные ценности, национальная история, традиции, эксперименты с идеями опережающего образования.

Аннотация: В данной статье очень важно представить основные

образовательные ресурсы народной педагогики в подготовке будущих педагогов, обратить внимание на приобретение знаний, умений и навыков, которые подготавливают почву для их эффективного использования в педагогической деятельности. Важным направлением народной педагогики является осуществление национального воспитания, одной из важных особенностей которого является обеспечение сохранения национальных особенностей.

Keywords: Peoples of Central Asian, folk pedagogy, ethnic characteristics, pedagogical idea, spiritual culture, social life, family education, national values, national history, traditions, advanced education idea experiments.

Annotation: In this article, it is very important to introduce the main educational resources of folk pedagogy in the training of future pedagogues, to pay attention to the acquisition of knowledge, skills and qualifications that prepare the ground for their effective use in pedagogical activity. An important direction of folk pedagogy is the implementation of national education, and one of its important features is to ensure the preservation of national characteristics.

O'zbek xalqining o'tmishdagi tarixiy tajribasi, ma'naviy, madaniy, ijtimoiy hayoti, oilada farzand tarbiyasi bilan bog'liq masalalarni ilmiy jihatdan to'la bilish uning kelajakdagi taraqqiyot yo'lini aniq belgilab beradi. Zero, o'z elining murakkab tarixini, etnik xususiyatlari va pedagogik g'oyalarini aniq bilish ma'naviy barkamollikni ta'minlovchi bir omildir.

Xalqimiz yaratgan ana shu ma'rifiy fikr va g'oyalar, ta'lim – tarbiyaga oid boy meros minglab avlodlarni umuminsoniy fazilatlar ruhida tarbiyaladi. Demak, ajdodlarimiz merosi bo'lgan xalq pedagogikasini xalq donishmandligi va

odobnomasining nodir sohasi deyilishi bejiz emas.

Bo'lg'usi pedagogik kadrlarni tayyorlashda xalq pedagogikasining ta'lim-tarbiyaga oid asosiy g'oyalari bilan tanishtirish, ulardan pedagogik faoliyatda samarali foydalanishga zamin tayyorlaydigan bilim, ko'nikma va malakalarni egallashga e'tiborni qaratish juda muhimdir.

Markaziy Osiyo xalqlari, xususan, o'zbek xalqi va uning madaniy-ma'rifiy taraqqiyoti asrlar davomida rivojlandi, tarbiya g'oyalari turli davrlardagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar mohiyatini o'zida mujassamlashtirdi. Xalqimiz yaratgan ana shu ma'rifiy fikr va g'oyalar, ta'lim-tarbiyaga oid boy meros minglab avlodlarni umuminsoniy fazilatlar ruhida tarbiyaladi. Demak, ajdodlarimiz merosi bo'lgan xalq pedagogikasini xalq donishmandligi va odobnomasining nodir sohasi deyilishi bejiz emas.

Xalq pedagogikasi asrlar davomida avlod-ajdodlarimizning axloqiy, ma'rifiy shakllanishi va kamolotida muhim o'rin tutgan. Chunonchi, xalq o'zining ma'naviy-ma'rifiy, badiiy-estetik qarashlari, falsafiy-axloqiy tushunchalari, hayotiy, ta'lim-tarbiyaviy xulosalarini xalq pedagogikasida aks ettirgan. Xalq pedagogikasining muhim yo'nalishi milliy tarbiyani amalga oshirishdir, muhim xususiyatlaridan biri esa millatga xos bo'lgan xususiyatlarning saqlanishini ta'minlash sanaladi.

Xalq pedagogikasi - xalq ommasining turmush faoliyati jarayonida to'plangan va avloddan-avlodga o'tib kelayotgan tarbiya borasidagi tajriba va bilimlari yig'indisidir.

Folklorshunos T.Mirzaev ta'rifi bilan aytganda: «Xalqimiz antik davr va o'tgan asrlarning klassik epopeyalari – «Iliada» va «Odissey», «Maxobxorot» va «Ramayana», «Igor jangnomasi» va «Shohnoma», «Manas» va «Jangar» kabi shoh asarlar bilan bellasha oladigan va ular bilan teng turgan hayratomuz

dostonlarga va rang-barang ertaklarga, xalqning hayot tajribalarini o'zida mujassamlashtirgan ajoyib maqol va matallarga, juda ko'p topishmoqlar, latifalarga egaki, bular ma'naviy boyligimiz, zo'r iftixorimizdir»[1.65].

“Xalqimizning ma'naviy madaniyatidan biri bo'lgan xalq pedagogikasining eng ilg'or va eng noyob fikr va mulohazalari, tarbiya borasida qo'llanib kelingan usul, vosita, ko'nikma va malakalar bizning zamonamizda ham o'z qimmatini va ahamiyatini yo'qotmagan.” [2.48].

Xalq pedagogikasi tom ma'nosi bilan umuminsoniy, xalqchil pedagogikadir. Uni xalqlar tarixi, xalq falsafasi, psixologiyasi, etnografiyasi, va xalq tibbiyotidan tashqarida tasavvur qilib bo'lmaydi. Shuningdek, xalq pedagogikasi o'zining udumshunoslik, elshunoslik, qadrshunoslik, ruhshunoslik, mumtoz adabiyot, san'at, og'zaki ijod kabi fan sohalaridagi eng yaxshi namunalarni, hayotning, tafakkurning, odob-ahloq, ta'lim-tarbiyaning hamma jabhasini qamrab oladi. Xalq pedagogikasining bunchalik ta'sir kuchi, ahamiyati va yashovchanligining boisi, “birinchidan uning hayotiyliigi, ta'sirchanligi, serqirra, serma'noligida bo'lsa, ikkinchidan, uning bevosita xalq tomonidan mavjud hayot jarayonida jonli an'analarda yaratilishi, hayot, inson muammolarini qamrab olishi, tarbiyaning eng dolzarb masalalari yechimini hal qilishga qaratilgani, uchinchidan, umuminsoniy yo'nalishga, umumbashariy g'oya maqsadlarga qaratilganidadir.”[3.11].

O'zbek xalqining har bir avlodi xalq ommasining bir necha asrlar mobaynida to'plagan tarbiya an'alarini bolanya hayotga va mehnatga tayyorlashda qo'llab kelgan. Yani, xalq pedagogikasining imkoniyatlaridan amalda foydalangan. Bizning oldimizda esa zamonaviy o'zbek maktabi o'quv-tarbiya jarayonida milliy tarbiya madaniyatini qo'llash uchun ularning imkoniyatlarini aniqlash masalasi turibdi. Xalq pedagogikasining tarbiya ishini

amalga oshirishdagi imkoniyatlari deganda nima tushuniladi?

Xalq pedagogikasining tarbiyaviy imkoniyatlari deganda xalq tarbiya tajribasidan joy olgan empirik pedagogik bilimlar, ma'lumotlar, malakalar va ko'nikmalarning zamonaviy maktab va oila tarbiyaviy sistemasida bolalar va o'quvchi-yoshlarni tarbiyalash maqsad va vazifalarini hal etish uchun zarurligi (qulay shart-sharoit yaratishi) tushuniladi. Masalan, xalq maqollarining tarbiyaviy imkoniyatlari maktabda tarbiyaning asosiy maqsadidan kelib chiqadi. Tarbiyaning asosiy maqsadi - har tomonlama yetuk insonni (shaxsni) shakllantirish. Uning tarkibiy qismlari esa rivojlanayotgan va shakllanib kelayotgan shaxsning aqliy, jismoniy, axloqiy mehnat va nafosat tarbiyalaridir. Maqollar esa, tarbiyaviy jarayonda shaxsni shakllantirishning sanab o'tilgan tarkibiy qismlarini amalga oshirishda qulay shart-sharoit yarata oladilar. Jumladan, xalq maqollaridan aqliy tarbiyaga oid, jismoniy tarbiyaga xos, axloqiy, mehnat va nafosat tarbiyalariga taalluqli o'nlab namunalarni tanlab olish mumkin. Ular esa o'qitishda, sinfdan tashqari tarbiyaviy faoliyatda va maktabdan tashqari tarbiya ishida yuqorida keltirilgan shaxsni shakllantirishning o'zaro bog'liq bo'lgan barcha yo'nalishlarini amalga oshirish uchun lozim bo'lgan tadbirlarda keng qo'llanilishi mumkin.

Xalq pedagogikasi tom ma'nosi bilan umuminsoniy, xalqchil pedagogikadir. Uni xalqlar tarixi, xalq falsafasi, psixologiyasi, etnografiyasi, va xalq tibbiyotidan tashqarida tasavvur qilib bo'lmaydi. Shuningdek, xalq pedagogikasi o'zining udumshunoslik, elshunoslik, qadrshunoslik, ruhshunoslik, mumtoz adabiyot, san'at, og'zaki ijod kabi fan sohalaridagi eng yaxshi namunalarni, hayotning, tafakkurning, odob-ahloq, ta'lim-tarbiyaning hamma jabhasini qamrab oladi. Xalq pedagogikasining bunchalik ta'sir kuchi, ahamiyati va yashovchanligining boisi, “birinchidan uning hayotiyligi, ta'sirchanligi,

serqirra, serma'noligida bo'lsa, ikkinchidan, uning bevosita xalq tomonidan mavjud hayot jarayonida jonli an'analarda yaratilishi, hayot, inson muammolarini qamrab olishi, tarbiyaning eng dolzarb masalalari yechimini hal qilishga qaratilgani, uchinchidan, umuminsoniy yo'nalishga, umumbashariy g'oya maqsadlarga qaratilganidadir.”[3.12].

O'zbek xalqining har bir avlodi xalq ommasining bir necha asrlar mobaynida to'plagan tarbiya an'alarini bolanya hayotga va mehnatga tayyorlashda qo'llab kelgan. Yani, xalq pedagogikasining imkoniyatlaridan amalda foydalangan. Bizning oldimizda esa zamonaviy o'zbek maktabi o'quv-tarbiya jarayonida milliy tarbiya madaniyatini qo'llash uchun ularning imkoniyatlarini aniqlash masalasi turibdi. Xalq pedagogikasining tarbiya ishini amalga oshirishdagi imkoniyatlari deganda nima tushuniladi?

Xalq pedagogikasining tarbiyaviy imkoniyatlari deganda xalq tarbiya tajribasidan joy olgan empirik pedagogik bilimlar, ma'lumotlar, malakalar va ko'nikmalarning zamonaviy maktab va oila tarbiyaviy sistemasida bolalar va o'quvchi-yoshlarni tarbiyalash maqsad va vazifalarini hal etish uchun zarurligi(qulay shart-sharoit yaratishi) tushuniladi. Masalan, xalq maqollarining tarbiyaviy imkoniyatlari maktabda tarbiyaning asosiy maqsadidan kelib chiqadi. Tarbiyaning asosiy maqsadi - har tomonlama yetuk insonni(shaxsni) shakllantirish. Uning tarkibiy qismlari esa rivojlanayotgan va shakllanib kelayotgan shaxsning aqliy, jismoniy, axloqiy mehnat va nafosat torbiyalaridir. Maqollar esa, tarbiyaviy jarayonda shaxsni shakllantirishning sanab o'tilgan tarkibiy qismlarini amalga oshirishda qulay shart-sharoit yarata oladilar. Jumladan, xalq maqollaridan aqliy tarbiyaga oid, jismoniy tarbiyaga xos, axloqiy, mehnat va nafosat tarbiyalariga taalluqli o'nlab namunalarni tanlab olish mumkin. Ular esa o'qitishda, sinfdan tashqari tarbiyaviy faoliyatda va maktabdan tashqari

tarbiya ishida yuqorida keltirilgan shaxsni shakllantirishning o'zaro bog'liq bo'lgan barcha yo'nalishlarini amalga oshirish uchun lozim bo'lgan tadbirlarda keng qo'llanilishi mumkin.

Xalq pedagogikasi tom ma'nosi bilan umuminsoniy, xalqchil pedagogikadir. Uni xalqlar tarixi, xalq falsafasi, psixologiyasi, etnografiyasi, va xalq tibbiyotidan tashqarida tasavvur qilib bo'lmaydi. Shuningdek, xalq pedagogikasi o'zining udumshunoslik, elshunoslik, qadrshunoslik, ruhshunoslik, mumtoz adabiyot, san'at, og'zaki ijod kabi fan sohalaridagi eng yaxshi namunalarni, hayotning, tafakkurning, odob-ahloq, ta'lim-tarbiyaning hamma jabhasini qamrab oladi. Xalq pedagogikasining bunchalik ta'sir kuchi, ahamiyati va yashovchanligining boisi, “birinchidan uning hayotiyliigi, ta'sirchanligi, serqirra, serma'noligida bo'lsa, ikkinchidan, uning bevosita xalq tomonidan mavjud hayot jarayonida jonli an'analarda yaratilishi, hayot, inson muammolarini qamrab olishi, tarbiyaning eng dolzarb masalalari yechimini hal qilishga qaratilgani, uchinchidan, umuminsoniy yo'nalishga, umumbashariy g'oya maqsadlarga qaratilganidadir.”[3.14].

Demak, yuqorida ta'kidlaganimizday, xalq pedagogikasi xalqimizning qaxramonona o'tmishi, milliy qadriyatlarini, tarixi, urf-odatlarini, ta'lim-tarbiyadagi ilg'or g'oya va tajribalarini o'zida aks ettiradi. Ana shu bebaho merosni o'rganish va undan o'quv tarbiya jarayonida foydalanish uchun avvalo xalq ommasi to'plagan pedagogik ma'lumotlar, bilimlar, ko'nikma va malakalar qanday manbalardan olinishini bilishimiz kerak. Zotan, xalq pedagogikasi manbalarida qator o'ziga xoslik va takrorlanmaslik mavjuddir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Jumaniyozova R. Xalq ijodi. Toshkent. O'zbekiston, 1989.
2. Миртурсунов.3. Ўзбек халқ педагогикаси, -Т.: Фан, 1973.

З.Ҳошимов К., Очил С. Ўзбек педагогикаси антологияси. –Т.:
Ўқитувчи, 1995.